

PRESENTACIÓ

En el centenari Ferrer i Guàrdia.
Pòrtic de presentació al monogràfic
In the centenary of Ferrer i Guàrdia.
An introduction to the monographic

Pere Solà Gussinyer
Universitat Autònoma de Barcelona

Tinc el gust d'editar i de presentar, a petició de la Societat d'Història de l'Educació, un dossier sobre Ferrer i Guàrdia i la seva concepció i pràctica educativa.

Val a dir que el 2009 ja passat ha estat un any de celebracions: centenari de la Setmana Tràgica, setanta anys de la desfeta republicana i la catàstrofe humanitària subsegüent i, per al cas que ens ocupa, centenari de l'afusellament al castell barceloní de Montjuïc de l'editor i pedagog català Francesc Ferrer i Guàrdia.

Aquest dossier és un entre tants altres que s'hauria pogut organitzar per a l'ocasió. Conté un assaig de balanç historiogràfic (Pere Solà) entorn del tema Ferrer / Escola Moderna, una exposició de les idees pedagògiques de Jean-Marie Guyau («l'educació incessant») (Jordi Riba), uns apunts crítics sobre els plantejaments morals i pedagògics de Ferrer (Pere Solà), una anàlisi del programa d'Educació Popular i de l'editorial Publicaciones de la Escuela Moderna (1901-1936) (Pascual Velázquez i Antonio Viñao), una aportació de valor sobre l'obrerisme educatiu a les Illes Balears (Pere Alzina), una visió de Ferrer i Guàrdia a la Revolució Mexicana (Anna Ribera) i, finalment, una aportació

sobre l'origen de la formació d'adults a Catalunya (1874-1936), amb l'associacionisme com a trama educativa (Josep Lluís Rodríguez).

També s'hi inclouen dos annexos, un de pensaments inèdits del mateix Francesc Ferrer i Guàrdia (Annex 1: «Feuilles detachées») i el discurs de l'Auditor de Guerra en el judici contra ell (Annex 2: Elements d'un procés de crim d'estat).

El punt fins al qual Ferrer i Guàrdia va viure la filosofia de la seva època, concretament el vitalisme filosòfic francès de Guyau, és quelcom que Sol Ferrer, que es doctorà a la Sorbona, ja havia assenyalat i que aquí evoca el professor Jordi Riba, especialista en Jean-Marie Guyau, un filòsof francès de curta vida però de considerable projecció internacional en pedagogia i en filosofia moral en la conjuntura del canvi de segle.

Anna Ribera documenta i explica magistralment el trànsit de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia i del racionalisme educatiu per la Revolució Mexicana. De fet, a la revista *Educació i Història*, fundada el 1994 per qui subscriu aquesta presentació, juntament amb Jordi Monés, ja ens havia ofert un bell tast d'aquesta qüestió la investigadora també catalano-mexicana Sònia Subirats i Silvestre.¹

Ribera estableix l'obertura a Mèxic de «Casas del Obrero» el 1915. En particular, els Estats de Yucatán i Tabasco promogueren propostes de racionalisme,

¹ *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*. Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana. Volum: 1 (1994). 1994. ISSN: 1134-0258; 178 pàg. El número, editat per Pere Solà, incloua totes les aportacions fetes arran de la crida feta per l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona amb motiu de l'exposició Ferrer Guàrdia i l'Escola Moderna, dirigida per P. Solà i organitzada per ell mateix amb Ferran Aisa i Ernest Núñez. Contenia els següents articles: SOLÀ I GUSSINYER, Pere. «Presentació amb algunes idees recapituladores: Ferrer i Guàrdia educador, revolucionari»: 15-21; BOSCUS, Alain. «Les Souvenirs de Francisco Ferrer en France»: 25-27; CAPPELLETTI, Àngel J. «La Escuela Moderna en América latina»: 29-31; CAZALS, Rémy. «Rue Francisco Ferrer - Boulevard Jean Jaurès - Mazamet (França)»: 33-36; CID FERNÁNDEZ, Xose. «Manuel Ferrer y el laicismo escolar en Galicia»: 37-40; GALLO, Silvío. «Ferrer i Guàrdia e a Pedagogia Racional: Uma Educação para a Liberdade»: 41-44; HERNANDO, Alberto. «Recuperar la memoria histórica: el cuaderno manuscrito de la Escuela Moderna»: 45-47; LÁZARO LORENTE, Luis Miguel. «Alcance y significado de la Escuela Moderna en el País Valenciano»: 49-51; LIZCANO, Manuel. «Ferrer Guardia y el catolicismo español»: 53-55; LUZZETTO, Flavio. «Presença das idéias de Ferrer no Brasil: o exemplo da "Escola Moderna n.º 1" de Sao Paulo»: 57-59; MADRID, Paco. «Racionalismo pedagógico y movimiento obrero en España: Ferrer Guardia y *La Huelga General*»: 61-65; MOLINS FERNÁNDEZ, Francisco. «La absolución de Ferrer i Guàrdia»: 67-68; MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, Jordi. «Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Nova»: 69-72; SAFON, Ramon. «Las fuentes pedagógicas de la Escuela Moderna»: 73-75; SÁNCHEZ I FERRÉ, Pere. «F. Ferrer i Guàrdia i la maçoneria: una aproximació crítica»: 77-81; SOLÀ I GUSSINYER, Pere. «Escrips de Francesc Ferrer i Guàrdia a Luigi Fabbri, Max Nettlau, François Kupka i Paul Robin»: 83-94; SUBIRATS, Sonia. «Notas sobre el racionalismo pedagógico en Tabasco (México 1923-1934)»: 95-100; TORT I BARDOLET, Antoni. «L'activisme racionalista a Osona a la primera dècada del segle XX»: 101-105; ÀLVAREZ FERRERAS, Félix. «Testimonis: Francisco Ferrer Guardia. El Estado y la Religión»: 107-109.

educació integral i coeducació de sexes, en la línia del projecte ferrerià. La resultant, però, va ser una proposta estatalista, autoritària: «fueron furibundamente anticlericales, pero nunca cuestionaron el poder del Estado que en ese tiempo mexicano se asumía y era revolucionario». La desnaturalització (relativa) del projecte ferrerià va arribar a l'extrem de proposar una «escuela racionalista» desvinculada del l'Escola Moderna de Ferrer, titllada d'anarquista.

La revolució mexicana reforçà a la llarga el paper de l'Estat autoritari i d'un moviment obrer reformista que arraconà l'anarquisme. Tot i així el 1922 es va crear a Mérida una Liga de Maestros Racionalistas Francisco Ferrer Guardia i s'hi fundà una Escuela Racionalista Francisco Ferrer Guardia. Que tot un Secretario de Educación Pública, José Vasconcelos, ridiculitzés els intents ferrerians del sud-est dient que «las nuevas orientaciones van mucho más allá que la pequeña y limitada escuelita de Ferrer», sembla que indica que aquesta encara era un referent popular a Mèxic.

Per part seva, l'article signat conjuntament pels investigadors de la Universitat de Múrcia Antonio Viñao i Pascual Velázquez és resultat de la tesi doctoral del darrer, defensada a la Universitat de Múrcia i dirigida pel primer. Vaig tenir el goig de formar part del tribunal de la tesi. Veig amb satisfacció que una part important de les observacions crítiques han estat incorporades o tingudes en compte.

I pel que fa a la difusió territorial de l'ensenyament laic i racionalista a altres territoris catalanoparlants que no fossin l'estricta Catalunya industrial, Pere Alzina sosté la tesi que el moviment secularitzador i laïcista, abans i després de Ferrer i Guàrdia, serví a la societat illenca per fer-la més conscient del paper decisiu de l'educació «per accedir a millor benestar i que els sectors dirigents de l'església catòlica suposaven un fre a tota iniciativa progressista». Insisteix en el cost econòmic de «mantenir o iniciar escoles obreres» i en el fet que «les dificultats legals per mantenir-se i consolidar-se eren gairebé insalvables».

Alzina posa el dit a la nafra pel que fa a la dificultat de mantenir un clima educatiu serè en una situació d'oberta confrontació entre un camp burgès/catòlic dominant i unes iniciatives obreristes de centres educatius, culturals i esportius que maldaven per fer-se amb el control de l'educació, amb el perill evident de caure en el mateix estil adoctrinador del front quasi sempre hegemònic, tot i que «potser a Menorca, en algun moment, va arribar a existir una majoria progressista amb ànsies de canvi». L'autor menorquí afirma que el considerable teixit associatiu illenc va servir de forma determinant per «democratitzar i secularitzar la societat, fins i tot en el cas de les associacions de caire

més clerical. L'associacionisme, la diversitat d'associacions, enriqueix el teixit social i cohesiona la societat».

Precisament, el paper de «l'associacionisme popular català (1874-1936)» en l'educació, i concretament en la formació de les persones adultes, és l'objecte del frondós i documentat article de Josep Lluís Rodríguez, de suggerent subtítol: «L'associacionisme com a trama educativa». Voldria justificar la inclusió d'un treball acadèmic d'aquestes característiques en un dossier sobre Ferrer i Guàrdia. Així com l'article de Velázquez i Viñao descriu amb elements innovadors la força educativa popular d'un instrument informal d'educació com és el món editorial, la contribució de Rodríguez i Bosch evoca el paper històric de l'associacionisme en l'educació dels adults, vista com «una eina d'autèntica justícia social» i com «un exercici majúscul de llibertat», amb l'objectiu de «democratitzar, d'eixamplar, l'horitzó instructiu».

És evident que sense un teixit associatiu popular de la força del que hi havia a la societat catalana de la Restauració, amb un estat que abdicava quasi totalment les seves obligacions educatives en camps crucials com l'educació d'adults i la formació professional, no hauria estat possible el progrés educatiu. És ben legítim, doncs, de fer una lectura del moviment d'educació popular (en el qual cal incloure, naturalment, les expressions del racionalisme educatiu i de l'educació laica) des de l'associacionisme.

En darrera instància, aquest dossier permet calibrar fins a quin punt tenia o no raó aquell assenyat catedràtic d'història econòmica que, quan qui fa aquesta presentació feia la tesi sobre les escoles racionalistes els primers anys setanta del segle passat, li va dir: «Tu creus que encara hi ha coses a dir sobre Ferrer i Guàrdia?»